

LINKÖPINGS UNIVERSITET
Institutionen för tema
Enheten för historia

NARTORP

ETT GRUVSAMHÄLLE SOM FÖRSVANN

En studie av ett gruvsamhälles uppgång och fall med särskild betoning på kommunens agerande i samband med nedläggning av gruvan.

Uppsats i historia inom
kursen Det industriella
kulturarvet vid
Linköpings universitet
Vårterminen 2003

av Ulf Jönson

Handledare: Svante Kolsgård

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Nartorp i Skällviks socken	1
Bakgrund, syfte	1
Järnmalm bröts i Skällvik redan på 1700-talet	1
Nartorp 1817 till 1873	2
Perioden 1873 till 1910	3
Tredje perioden 1911-1927. Gruvan får tyska ägare.	4
Hur agerade kommunen vid gruvans nedläggning?	6
Sammanfattande avslutning	7
Käll- och litteraturförteckning	8

NARTORP – ETT GRUVSAMHÄLLE SOM FÖRSVANN

NARTORP I SKÄLLVIKS SOCKEN

Nartorp är numera ett litet samhälle beläget i S:t Anna församling, Söderköpings kommun. Under den tid uppsatsen behandlar tillhörde Nartorp Skällviks socken, belägen vid kusten i den nordöstra delen av Östergötland.¹

Under den tidsperiod uppsatsen huvudsakligen behandlar var de dominerande näringarna i Skällviks socken jordbruk och gruvdrift men skogsbruk och fiske förekom också i ganska stor omfattning. Invånarantalet har varierat genom tiderna. Om vi går tillbaka till 1700-talet, då de första gruvorna upptogs i socknen, höll sig befolkningstalet ganska konstant kring 900.

I samband med att driften vid Nartorps gruvor inleddes tog en relativt kraftig befolkningsökning sin början. 1810 bodde 1 500 personer i socken och befolkningstalet varierade mellan 1 200 till 1 600 kyrkoskrivna under hela den period gruvan var i drift. Efter att gruvdriften avslutades 1927 minskade folkmängden oavbrutet varje år för att 1940 åter vara nere i cirka 900, dvs detsamma som innan gruvdriften startade i Nartorp.²

BAKGRUND, SYFTE

Historien om Nartorps gruvor, om människorna och om gruvsamhället, kan delas in i tre perioder, den första 1817-1873, den andra 1873-1910 och den tredje 1911 till 1927. Karaktäristiskt för de tre perioderna är att de representerar olika ägare, produktionsförhållanden och villkor för människorna. Uppsatsens syfte är att beskriva de olikheter som de tre perioderna representerar samt också hur samhället och människorna påverkades av gruvans definitiva nedläggning 1927. Uppsatsen har disponerats så, att de tre perioderna behandlas i kronologisk ordning och att varje avsnitt inledningsvis behandlar ägar- och driftförhållanden, härefter villkoren för gruvarbetarna och sist hur samhället förändrades. Allra först ges en kortfattad presentation av gruvdriften i Skällvik innan malmbrytningen påbörjades i Nartorp.

JÄRNMALM BRÖTS I SKÄLLVIK REDAN PÅ 1700-TALET

Som nämnts ovan var gruvnäringen länge en viktig näringsgren inom Skällviks socken. Innan järnmalm började brytas vid Nartorp förekom gruvdrift på flera andra platser i socknen. Redan på 1740-talet började man bryta järnmalm och då i Ormestorps gruvor, alldeles intill Nartorp. 1770 hade man kommit ned till 14 famnars³ djup och på den nivån fortsatte brytningen i ungefär 50 år, till 1821 då verksamheten tillfälligt lades ner. Brytningen återupptogs dock och fram till den slutliga avvecklingen 1843 hade 11 000 ton järnmalm brutits. Malmen från

¹ Sveriges bebyggelse. Statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden, Östergötlands län, del VIII: *Skällviks socken* (1951) Axel Furéh, sidorna 550-551.

² Sveriges bebyggelse, del VIII, sidan 553.

³ 1 famn = 1,781 meter.

Ormestorp forslades med dragare till Borkhult väster om Åtvidaberg och en del smältes vid Kvarntorpet, alldeles intill gruvan. På andra platser i Skällvik, Hammantorp, Bosäng, Uggletorp och Bråta, sökte man under 1800-talet efter järnmalm men oftast påträffade man endast mindre malmtillgångar. Vid Tångslöt bröts dock under åren 1817 till 1827 omkring 4 000 ton malm som fraktades till Gropviken för att där lastas på skutor.⁴

NARTORP 1817 TILL 1873

Den ojämförligt största gruvan i Skällvik var den vid Nartorp, som vid början av 1800-talet bestod av tre gårdar med var sin ägare. Malmförekomsten upptäcktes 1808 och de tre ägarna startade gemensamt brytning 1817. Året därpå, 1818, var tio arbetare anställda vid gruvan. Arbetet i gruvan var hårt, allt utfördes med mänsklig arbetskraft. Brytningen skedde för hand med hjälp av primitiva verktyg och malmen transporterades upp i tunnor med en handdriven vinsch. Allt, berg, malm och vatten, transporterades ur gruvan på detta sätt.⁵ Den malm som bröts under dessa första år i gruvans tillvaro levererades med oxforor till bruken i Finspång, Åtvidaberg, Borkhult och Ed.⁶ Vid början av 1830-talet började allt fler tecken på rasrisk att visa sig och 1832 var rasrisken så stor att driften lades ned.⁷

Gruvan låg nu öde och förfallen till 1840 då driften återupptogs av samma tre ägare. 1846 sålde de emellertid såväl gruvan som de tre gårdarna till ett nybildat bolag där bland andra Överums bruk och Adelsnäs i Åtvidaberg ingick. Löjtnanten Sten Albin Cullberg på Adelsnäs blev disponent. Nu inträffade Nartorps första storhetstid. Nya schakt öppnades och de gav ett gott resultat.⁸ Malmen levererades huvudsakligen till bruken i Borkhult och Ed och 1860 började en del av malmen att köras till Gropviken för vidare transport med pråmar.⁹

Gruvarbetarna och deras familjer levde under svåra förhållanden. En del av lönen utbetalades in natura och bestod då av rågmjöl, gryn, ärtor, potatis, kålrötter och bönor. I lönen kunde också ingå fri bostad, som då bestod av ett rum. Vid flera tillfällen fick två familjer bo i samma rum och bostäderna var under all kritik med små rum och vägglöss i det oändliga. Eftersom varken gruvbolaget eller socknen hade skyldighet att tillhandahålla läkare fanns ingen sådan att tillgå.¹⁰

Efter folkskolestadgans tillkomst 1843 förhandlade Skällvik med grannsocknen S:t Anna om en gemensam skola och fram till 1846 drevs en skola för barn från båda socknarna i Blindsvik.¹¹ Socknens första egna skola uppfördes 1847 vid Bråta, i närheten av Nartorp, och ungefär samtidigt inrättades en skola vid Skällviks kyrka. Skolorna hade varannandagsläsning med småskola ena dagen och folkskola den andra.¹²

⁴ Sveriges bebyggelse, del VIII, sidan 551.

⁵ Nartorpsbygden. Skrift utgiven av Nartorp-Börums Hembygdsförening 1989. Skriften sammanställdes ursprungligen av Anton Andersson (1868-1945) bosatt i Nartorp. Sidan 2.

⁶ Projekt inom Kompetenscentrum, Söderköping. Nartorps gruvor, historik, sidan 1.

⁷ Nartorpsbygden, sidan 2.

⁸ Nartorpsbygden, sidan 4.

⁹ Kompetenscentrum, Nartorps gruvor, historik, sidan 1.

¹⁰ Nartorpsbygden, sidan 10.

PERIODEN 1873-1910

1873 såldes gruvan till Finspongs styckebruk, Ankarsrums bruk och Överby bruk. Dessa bildade Nartorps Gruv Aktiebolag, som uppehöll driften till 1910.¹³ Under den föregående perioden hade krut använts som sprängmedel men nu började man i stället att använda dynamit, som gav en mycket effektivare sprängning.¹⁴ Vid mitten av 1870-talet användes under en tid sprängolja. Anledningen var sprängoljans kraftigare spräng effekt, men den var också farligare. Eftersom den var flytande rann den in i sprickor i berget där man inte ville spränga och kom att orsaka många olycksfall. För att göra slut på den farliga oljan och åter få använda krut sänkte arbetarna i hemlighet den sista dunken i den nedlagda Ormestorpsgruvan.¹⁵ Gruvorterna nådde nu ett ansenligt djup och det gick inte längre att hålla gruvan läns med hjälp av den ångmaskin som de tidigare ägarna hade installerat. Bolaget lät därför anlägga en särskild anordning för att hålla gruvan läns. Det var en pump som drevs av ett vattenhjul som fick sin kraftförsörjning från socknens enda insjö, Trasken, genom kanaler och rännor. Malmen forslades nu till Frugelöt vid Gropviken, varifrån den skeppades vidare med skutor.¹⁶ Under den här perioden minskade tillgången på malm vid flera tillfällen. Problemet uppmärksammades i Söderköpings Tidning, som 1900 skrev att arbetsstyrkan i gruvan hade reducerats till "omkring 20 till 30 man". Tidningen skrev också att omfattande resurser hade lagts ned för att finna malm, bland annat hade bolaget investerat i en gasdriven diamanborrmaskin.¹⁷ Nya schakt öppnades men efterhand tog den malm som var möjlig att komma åt slut. Gruvans disponent ville anlägga ett nytt schakt men fick inte bolagets medgivande, varför gruvan stängdes i november 1910.¹⁸ Gruvarbetarna och deras familjer hade även under den här perioden svåra förhållanden. Lönen var låg, bostäderna var dåliga och, kanske framför allt, arbetet var mycket hårt och farligt!¹⁹ Det kan tyckas att vardagen ständig var grå och trist. Så var det nog inte riktigt. Om somrarna ordnades vid Nartorp dans på söndagskvällarna och då kom ungdomar från hela socknen.²⁰ Den första föreningen som bildades i Skällvik var logen nr 1284 Gruvan av IOGT som grundades 1887.²¹ Med frivilliga krafter uppförde logemedlemmarna ett eget hus på en tomt som uppläts av Nartorps ägare.²² Mötena i logen var högtidliga. Ingen fick komma in utan att avge lösenord. Sammanhållningen mellan logemedlemmarna var stor. Skulle någon bryta sitt nykterhetslöfte verkade man för att återföra honom till ett nyktert liv. Logen inrättade också en sjukförsäkring för sina medlemmar som vid sjukdom gav en krona per dag i ersättning.²³ Än så länge fanns inte så många barn i Nartorp, men en mindre skolenhet öppnades 1875, som dock 1906 ersattes av en helt ny, relativt stor skola i

¹³ Sveriges bebyggelse, del VIII, sidan 552.

¹⁴ Kompetenscentrum, Nartorps gruvor, historik, sidan 1.

¹⁵ Nartorpsbygden, sidan 8.

¹⁶ Sveriges bebyggelse, del VIII, sidan 552.

¹⁷ Söderköpings Tidning den 17 januari 1900.

¹⁸ Nartorpsbygden, sidorna 9-10.

¹⁹ Nartorpsbygden, sidan 11.

²⁰ Nartorpsbygden, sidan 6.

²¹ Sveriges bebyggelse, del VIII, sidorna 555-556.

²² Kompetenscentrum, Logen Lindesborg, sidan 1.

²³ Ibid, sidan 2.

Kullborg, i närheten av Nartorp.²⁴ Kraven på en större skola hade ökat framför allt genom inflyttning av gruvarbetarfamiljer. En period var det så många som ett hundratal barn som undervisades i Kullborgsskolan.²⁵

Den andra perioden i Nartorpsgruvans historia kan, trots låga löner, hårt arbete, dåliga bostäder och de dåliga kommunikationerna med omvärlden, karaktäriseras som en lugn period. Det var en god anda i samhället och inte minst nykterhetsarbetet engagerade också de unga i samhället.²⁶

TREDJE PERIODEN 1911-1927. GRUVAN FÅR TYSKA ÄGARE.

Denna period beskrivs olika i skriften Nartorpsbygden och Sveriges Bebyggelse del VIII.

I den förstnämnda skriften inleds avsnittet om gruvans tredje period under rubriken "*Gruvans uppgång och fall*" som en era "som förstörde det vackra och idylliska och som lämnade gapande gruvhål, gråa avfallshögar, tomma cementgrunder och en förstörd vegetation" efter sig. Dessutom, och kanske det värsta, ett stort antal arbetslösa.²⁷ I Sveriges Bebyggelse beskrivs i stället den effektivitet som blev följden av det nya bolagets tillträde.²⁸ Visst beskrivs effektiviteten också i "Nartorpsbygden" men bitterheten över den kommande nedläggningen finns där.

Den tredje perioden i gruvans historia inleds med att gruvan får en ny ägare, det tyska företaget Bochumer Verein für Berghalt und Gusstahl fabrikation Bachum, som bildade dotterbolaget Stora Långviks Gruf AB med avdelning Nartorpsgruvan. Tillträdesdagen var den 1 januari 1911. Den föregående perioden avslutades därför att den brytbara malmen hade tagit slut. Nu gällde det att fortsätta att söka i berget. Den nya ägarens första åtgärd var att installera luftdrivna bormaskiner och härefter togs en 300 meter lång ort upp. Den gick dock åt fel håll och gav ingen malm. Nu löd ordern att eftersökningen skulle fortsätta i ytterligare tre veckor, inte längre om man inte hittade någon malm. Eftersökningen riktades nu i stället mot den gamla Storgruvan och där påträffades malm varför ägaren beslutade att fortsätta driften.²⁹

En omfattande modernisering och effektivisering genomfördes och ett nytt schakt med plats för dubbla hissar togs upp. Bormning och brytning skedde med komprimerad luft och i stället för den gamla vattenhjulsdreven länsanordningen installerades en elektrisk pumpanordning. För transport av malmen byggdes en linbana till Björnvik vid Gropviken, en sträcka på ungefär sju kilometer. Vid Björnvik byggdes en lastkaj så att malmen kunde tippas från linbanan direkt i de hämtande malmbåtarna.³⁰ 1917 elektrifierades hela gruvfältet genom en kraftledning som drogs från Norrköping. Samma år gav brytningen 100 ton malm per dag, dvs ungefär lika mycket som bröts under en dryg vecka vid inledning av

²⁴ S:t Ragnhilds gilles årsbok 1929, sidan 43.

²⁵ Kompetenscentrum, Skolan, sidan 2.

²⁶ Nartorpsbygden, sidan 11.

²⁷ Nartorpsbygden, sidan 12.

²⁸ Sveriges bebyggelse, del VIII, sidan 552.

²⁹ Sveriges bebyggelse, del VIII, sidan 552.

den första perioden.³¹ Arbetet i gruvan var hårt och det inträffade flera olyckor, den allvarligaste 1914, då tre arbetare omkom vid ett ras.³²

Efter en undersökning ner till 400 meters djup ansågs 1927 all malm utbruten ur gruvan. En order om omedelbart driftstopp kom som en "bomb" i november det året. En kaotisk situation uppstod. Gruvbyggnaderna revs och alla maskiner monterades ner och fraktades bort. En del av gruvarbetarna fick arbete vid gruvor bolaget hade i Dalarna, men huvuddelen hamnade i arbetslöshet, samhället fick ta ansvar för dem och skatten fick höjas ganska rejält.³³ Anledningen till att brytningen lades ned var givetvis att verksamheten inte längre var lönande, även om det var många som tvivlade på detta. Det talades om att bokslutet för Nartorp och en av bolagets andra gruvor hade förväxrats. Saken undersöktes men avvecklingsbeslutet låg fast och det de tyska ägarna kunde ta vara på tog de med sig och kvar blev de vattenfyllda gruvhål och gångarna.³⁴ Söderköpings Tidning skrev under rubriken "Ståltrusten har uppsagt samtliga arbetare" att orsaken till nedläggningen var att gruvdriften inte lönade sig. Det var de låga malmpriserna, som inte ens täckte bolagets självkostnader, som var orsaken.³⁵

Medan den andra perioden karaktäriserades som lugn var den tredje raka motsatsen. Som mest var cirka 150 arbetare anställda vid gruvan. Oroligheter och strejker förekom vid flera tillfällen. Författaren till "Nartorpsbygden" anser att strejkerna var obefogade och att de försökte framtvinga orimliga förmåner. Han menar också att den idealitet som kännetecknade inledningen av den tredje perioden snart försvann och hos många ersattes av "njutningslystnad och spritbegär".³⁶ IOGT-logen, som blomstrat så under den föregående perioden, upplöstes 1918 efter att Nartorp fått sin nya ägare. Eftersom ingenting fanns skrivet om vare sig hus eller tomt återtog bolaget fastigheten och byggde om den till bostad. Efter logen Gruvans nedläggning bildades en Verdandiförening som ordnade olika verksamheter i det Folkets hus som uppfördes i Nartorp. Verdandiföreningen upplöstes i samband med gruvdriftens avveckling 1927.³⁷ På skolans område blev de omedelbara förändringarna inte så stora. Skolan i Kullborg skulle komma att finnas kvar under flera årtionden.³⁸

Carl-Gunnar Ohlsson berättade i en intervju den 9 december 1987 att hans far Gunnar Ohlsson (1882-1953) var anställd vid Nartorps gruvor, först som sprängare men efter en olyckshändelse i gruvan som kusk. Familjen bodde i en gruvarbetarbostad i ett område med tio hus (Uppängen). Familjerna som bodde där hade många barn och var trångbodda. Bostäderna bestod av ett rum och kök men ändå hade flera familjer också inneboende gruvarbetare. Det var påfrestande för familjerna att bo så nära inpå varandra, sade Carl-Gunnar Ohlsson, och osämja mellan dem förekom. Mest var det kvinnorna som blev osams, de var ju hemma i den påfrestande miljön hela dagarna.³⁹

³¹ Nartorpsbygden, sidan 13.

³² Kompetenscentrum, Nartorps gruvor, historik, sidan 5.

³³ Nartorpsbygden, sidan 13-14.

³⁴ Louise Montgomery född Mörner, *"Saga och sanning om Sankt Anna och Skällvik"* (1971) sidan 270.

³⁵ Söderköpings Tidning den 23 november 1927.

³⁶ Nartorpsbygden, sidan 14.

³⁷ Kompetenscentrum, Logen Lindesborg, sidan 2.

³⁸ Kompetenscentrum, Skolan, sidan 1.

³⁹ Kompetenscentrum. Intervju vid hembygdsgården den 9 december 1987 med Carl-Gunna Ohlsson, född i

Gösta Ohlsson, född 1905, började vid 15 års ålder att arbeta vid Nartorps gruvor 1920. Han berättar i "Nartorpbygden" att gruvarbetare kom till Nartorp från alla håll i landet, både ungar och med familjer. Bostäder tillhandahöll gruvbolaget som byggde elva hus med tre lägenheter i vardera. Gösta Ohlsson berättar också att det ibland kunde ligga upp till fyra tyska fartyg i Gropviken och vänta på sin malmast. Besättningen bestod av "trevliga pojkar" som gärna deltog när det var dans vid Nartorp. Då kom de, bärande på en korgsäng fylld med sprit som hade "undgått tullens ögon" och som sedan i smyg såldes på festplatsen.⁴⁰

HUR AGERADE KOMMUNEN VID GRUVANS NEDLÄGGNING?

Den plötsliga avvecklingen av gruvan skapade givetvis problem för både de anställda och för kommunen. Gruvbolagets beslut att stänga gruvan kom i november 1927 och redan den 4 december konstaterade kommunalfullmäktige att samtliga arbetare vid gruvan hade avskedats och saknade möjligheter att klara sin och sina familjers försörjning. För att på något sätt få till stånd nya arbetstillfällen beslutade fullmäktige att vända sig till Vägstyrelsen i distriktet och hemställa att vägarbeten snarast skulle igångsättas i socknen.⁴¹ Efter en kort tid kom beskedet att Vägstyrelsen var beredd att igångsätta ett vägarbete på sträckningen Kalkbrinken-Yxeltorp under förutsättning att kommunen stod för en del av kostnaderna, något som fullmäktige efter "livlig diskussion" accepterade. För att finansiera kostnaderna beslutade fullmäktige samtidigt att uppta ett lån.⁴² Också för att klara de löpande kostnaderna behövde kommunen låna pengar. Lån för sådana ändamål krävde tillstånd av Kungl Maj:t och i sin ansökan framhöll fullmäktige att kommunen genom nedläggningen av Nartorps gruvor fått så stora kostnader för arbetslöshetsunderstöd att de inte kunde finansieras på annat sätt än genom ett lån. Den ekonomiska situationen var så ansträngd att fullmäktige uppdrog åt ordföranden att uppta ett tillfälligt lån i avvaktan på regeringens beslut.⁴³ De problem som uppstått diskuterades också i kommunalnämnden som konstaterade att de ekonomiska svårigheterna var av långt större omfattning än "hvad kommunen från början kunnat tänka sig". I den situation som nu rådde med arbetslöshet, bostadsbrist och kommunens skulder som inte kunde betalas, fick ordföranden uppdraget att underrätta länsstyrelsen om förhållandena.⁴⁴ I det fortsatta försökte kommunen, på egen hand eller tillsammans med Vägstyrelsen, att anordna ytterligare vägarbete för att lindra arbetslösheten.⁴⁵ Också andra lösningar prövades. Hos sparbanken i Söderköping hemställde kommunen om ett bidrag för att kunna inrätta en fond för "hjälpverksamhet på grund av den stora arbetslösheten i kommunen".⁴⁶ I skrivelsen till sparbanken framhöll kommunalnämnden att fonden inte skulle ersätta fattigvården utan att den skulle användas i de fall där fattigvård inte kunde utgå.⁴⁷

⁴⁰ Nartorpsbygden, sidorna 22-23. Intervju den 8 mars 1989 med Gösta Ohlsson.

⁴¹ Skällviks kommun. Kommunalfullmäktiges protokoll §3 den 4 december 1927.

⁴² Kommunalfullmäktiges protokoll §3 den 8 januari 1928.

⁴³ Kommunalfullmäktiges protokoll §§3 och 4 den 8 februari 1928.

⁴⁴ Skällviks kommun. Kommunalnämndens protokoll §1 den 8 mars 1928.

⁴⁵ Kommunalfullmäktiges protokoll §7 den 8 februari 1928, §3 den 16 september 1928, §2 den 20 januari 1929.

⁴⁶ Kommunalfullmäktiges protokoll §2 den 17 november 1929.

⁴⁷ Skällviks kommun. Kommunalnämndens korrespondens 1870-1938.

I S:t Ragnhilds gilles årsbok för 1929 finns en artikel om gruvorna i Nartorp. Den är alltså skriven i relativt nära anslutning till gruvans stängning och framhåller de stora arbetslöshetsproblem som uppstod. Skatteunderlaget minskade kraftigt och kommunen befann sig i en svår ekonomisk kris.⁴⁸ Men det var inte bara det minskade skatteunderlaget som skapade problem. Kommunens svåra situation kan också avläsas i kostnaderna för fattigvården. 1927, då arbetarna avskedades i december, uppgick kommunens fattigvårdskostnader till 7 375 kronor. Året efter, 1928, var kostnaderna mera än fördubblade och uppgick då till 15 380 kronor, för att ligga på ungefär den nivån under många år framöver.⁴⁹

SAMMANFATTANDE AVSLUTNING

Berättelsen om Nartorps gruvor i Skällvik, dess uppkomst och fall, är inte unik. I vårt land har liknande samhällen uppstått och haft sin blomstringsperiod på samma sätt som Nartorp. Men för människorna som var verksamma i Nartorp och för hela Skällviks socken hade gruvsamhället stor betydelse och detta under en relativt lång tidsperiod.

Arbetet i gruvorna var hårt, slitsamt och farligt. Vid början av 1800-talet utfördes allt arbete med mänsklig arbetskraft och med enkla verktyg. Genom åren mekaniserades arbetet allt mer men den mänskliga arbetskraften hade ändå avgörande betydelse. Den mängd malm som togs ur gruvorna ökade kraftigt genom åren. Under den första perioden (1817-1873) togs ungefär 9 000 ton malm upp, under den andra (1873-1910) cirka 51 000 ton och under den sista perioden (1911-1927) så mycket som 230 000 ton.

Arbetsstyrkan uppgick under första delen av 1800-talet till omkring tio personer och som mest, under perioden 1911-1927, var upp emot 150 man anställda.

Familjerna i Nartorp levde länge under svåra förhållanden. Under den första perioden fick arbetarna en del av lönen in natura, familjerna var mycket trångbodda och den samhälleliga servicen i form av exempelvis sjukvård och skola var inte särskilt väl utbyggd. Åtminstone när det gäller de två senaste perioderna förefaller livet i Nartorp ha tett sig olika. Perioden från 1800-talets mitt fram till 1910 tycks ha varit den mest harmoniska och lugna och den präglades av skötsamhet och nykterhet. Den sista perioden däremot, verkar ha varit mera orolig. När så gruvan till sist stängdes fick arbetarna med ett mycket kort varsel lämna sitt arbete. Hur reagerade då kommunen när gruvan stängdes? Jo, påfallande lika det kommunala agerandet vid stora industrinedläggelser i våra dagar. Kommunens första åtgärd var att försöka åstadkomma ersättningsarbeten och den andra att söka stöd hos statliga myndigheter genom att tillskriva länsstyrelsen. Särskilda länsmyndigheter som länsarbetsnämnd och liknande fanns inte på denna tid. Parallellt med dessa åtgärder fattades olika beslut för att försöka klara av den krisartade ekonomiska situation som drabbat kommunen.

⁴⁸ S:t Ragnhilds gilles årsbok 1929, sidan 45.

⁴⁹ Skällviks kommun. Kommunalnämnden. Huvudbok 1898-1945.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckt material

Stadsarkivet i Söderköping

Skällviks kommun. Kommunalfullmäktiges protokoll 1927-1929.
Kommunalnämndens protokoll 1928.
Kommunalnämndens huvudbok 1898-1945.
Kommunalnämndens korrespondens 1870-1938.

Kulturarv Östergötland

Nartorps gruvor. Historik. Projekt inom Kompetenscentrum i Söderköping.
(Materialet är tillgängligt på Internet, <http://kc.soderkoping.se/nartorp/historik>).

Tryckt material

Nartorpsbygden. Skrift utgiven av Nartorp-Börrums hembygdsförening 1989.
Skriften sammanställdes ursprungligen av Anton Andersson (1868-1945) bosatt i Nartorp.

S: Ragnhilds Gilles årsbok 1929.

Söderköpings Tidning den 17 januari 1900 och den 23 november 1927.

Litteratur

Louise Montgomery f Mörner, *Saga och sanning i Sankt Anna och Skällvik*.
Söderköping 1971.

Sveriges bebyggelse. Statistisk-topografisk beskrivning över Sverige städer och landsbygden.

Del VIII Landsbygden, Östergötlands län.

Axel Furéh, *Skällviks socken*. Stockholm 1951.

Bild: Lokalhistoria

Bild: Lokalhistoria